

**Kommentarmaterial till
kursplanen i teckenspråk för hörande**

Skolverket

Kommentarmaterial till
kursplanen i teckenspråk för hörande

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Tel: 08-598 191 90
Fax: 08-598 191 91
E-post: order.fritzes@nj.se
www.fritzes.se

ISBN: 978-91-38325-64-3
Form: Ordförrådet AB
Tryckt hos ett klimatneutralt företag
– Edita, Västerås 2011
Stockholm 2011

Innehåll

Inledning	4
En samlad läroplan.....	4
Kursplanens olika delar och kunskapskrav.....	4
Kommentarer till kursplanen i teckenspråk för hörande	6
Förändringar jämfört med den tidigare kursplanen.....	6
GERS.....	7
Syftet.....	8
Det centrala innehållet.....	11
Kommunikationens innehåll.....	12
Avläsa – reception.....	13
Teckna och samtala – produktion och interaktion.....	15
Kunskapskraven.....	17
Bilaga: Användningen av värdeord i kunskapskraven.....	20

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial som riktar sig till lärare och rektorer. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texterna i kursplanerna. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och hur kunskapskraven är konstruerade.

Här nedan kommer först en övergripande beskrivning av den samlade läroplanen. Därefter följer kommentarmaterialet kursplanernas struktur för att det ska vara lätt att hitta och orientera sig i texten. *Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.*

En samlad läroplan

Från och med läsåret 2011/12 har alla obligatoriska skolformer, det vill säga grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan, var sin samlad läroplan.

Läroplanerna består av tre delar. De två första delarna innehåller utbildningens övergripande mål och riktlinjer och de är i princip likadana för alla obligatoriska skolformer. Läroplanens tredje del innehåller kursplaner för alla ämnen. Kursplanerna är indelade i avsnitten syfte och centralt innehåll och kompletteras med kunskapskrav för de olika ämnena.

För att förstå undervisningens uppdrag är det angeläget att läsa den samlade läroplanen som en helhet. Det är också viktigt att förstå relationen mellan kursplanens olika delar.

Kursplanens olika delar och kunskapskrav

Syfte

Varje kursplan inleds med en kort motivering till att det enskilda ämnet finns i skolan. Därefter anges syftena med undervisningen i ämnet. Syftestexten är formulerad så att det tydligt framgår vilket ansvar undervisningen har för att eleverna ska kunna utveckla de kunskaper och förmågor som anges.

Texten avslutas med ett antal långsiktiga mål som är uttryckta som ämnesspecifika förmågor. Dessa gäller för alla årskurser och ligger till grund för kunskapskraven. Målen sätter ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling – det går alltså inte att betrakta dem som något som slutgiltigt kan uppnås.

Centralt innehåll

I det centrala innehållet anges vad som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal punkter. Kunskapsområdena behöver inte motsvara arbetsområden i undervisningen, utan de är enbart ett sätt att strukturera innehållet i ämnet. Hur de olika innehållspunkterna hanteras i relation till varandra är något som lärare tillsammans med elever måste avgöra. Det centrala innehållet säger heller ingenting om hur mycket undervisningstid som ska ägnas åt de olika delarna.

Det är viktigt att understryka att det centrala innehållet inte behöver utgöra allt innehåll i undervisningen. Det finns alltid möjlighet för läraren att komplettera med ytterligare innehåll utifrån elevernas behov och intresse.

Kunskapskraven

Kursplanerna kompletteras med kunskapskrav i de olika ämnena. Kunskapskraven är konstruerade utifrån ämnets långsiktiga mål och centrala innehåll. De beskriver den lägsta godtagbara kunskapsnivån för en elev i årskurs 4 och anger den kunskapsnivå som krävs för betygen A, C respektive E i årskurs 7 och 10.

I årskurs 4 finns det i specialskolan kunskapskrav för godtagbara kunskaper i ämnena matematik, svenska, svenska som andraspråk, de samhällsorienterande och naturorienterande ämnena samt teckenspråk för döva och hörselskadade. I årskurs 7 finns kunskapskrav i samtliga ämnen utom moderna språk. I årskurs 10 finns kunskapskrav i alla ämnen.

Kommentarer till kursplanen i teckenspråk för hörande

Förändringar jämfört med den tidigare kursplanen

Den nya kursplanen ger inte uttryck för några större förändringar av ämnets betydelse eller roll i undervisningen. Inte heller grundsynen på språklärande är förändrad jämfört med den tidigare kursplanen.

Ett viktigt inslag vid utarbetandet av den nya kursplanen i teckenspråk för hörande har varit att den ska ingå i ett med gymnasieskolan gemensamt system med generella och påbyggbara språknivåer, så kallade steg. Utgångspunkten för detta system är Europarådets ”Gemensam europeisk referensram för språk, lärande, undervisning och bedömning”, GERS. Detta är ett vedertaget europeiskt system med generella språknivåer. Den nya kursplanen i teckenspråk för hörande har harmoniserats gentemot den europeiska referensramen. Bland annat omfattar det centrala innehållet de texttyper och kontexter för språk-användning som förekommer i den europeiska referensramen.

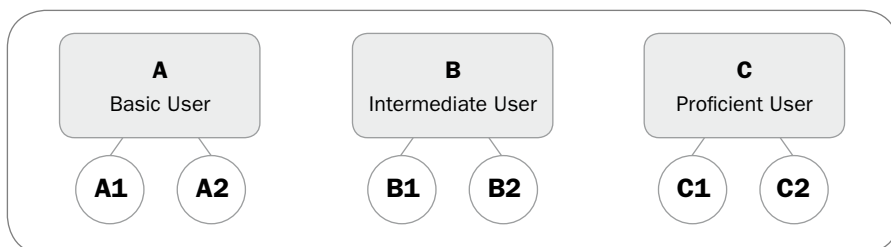
Kursplanen i teckenspråk för hörande har fortfarande en funktionell och kommunikativ grundsyn på språklärande. Den tar sin utgångspunkt i språkanvändning och har fokus på de kommunikativa språkliga förmågorna reception, produktion och interaktion. Dessa begrepp lyfts fram tydligt i kursplanens centrala innehåll.

Den nya kursplanen betonar vikten av att ta vara på språket i omvärlden, till exempel i medier. Detta är ett ställningstagande som grundar sig både på forskning och på Skolverkets undersökningar som visar att motivationen och lärandet ökar när eleverna får tillgång till ett intresseväckande och levande språk från olika sammanhang.

Kursplanen anger, både i syftestexten och i de långsiktiga målen, att i den kommunikativa förmågan ingår också att eleverna gradvis ska öka sin behärskning av språkets struktur. Detta uttrycks i det centrala innehållet som tecken, fasta orala komponenter samt icke-manuella signaler och är på så sätt tydligare framskrivet i den nya kursplanen jämfört med tidigare. Betoningen av språkets struktur ska samtidigt balanseras mot forskningsresultat som visar att man lär sig språk effektivast genom att få uttrycka sig och sträva efter att förstå och kommunicera, inte genom att studera separata byggstenar i språket. Det är detta som är innebörden i den funktionella och kommunikativa språksyn som nämnts ovan, och som också i linje med GERS är kursplanens grundhållning.

GERS

I GERS definieras sex generella nivåer för språkfärdighet: A1, A2, B1, B2, C1 och C2 vilka beskriver språkfärdigheter från nybörjarnivå till avancerad nivå.

Varje färdighetsnivå beskrivs utförligt i GERS när det gäller såväl receptiva färdigheter (i kursplanen uttryckt som avläsa) som produktiva (i kursplanen uttryckt som teckna) och interaktiva färdigheter (medverka i olika typer av samtal genom att avläsa och teckna). Det går alltså att jämföra de steg som används i de svenska styrdokumenterna med detta gemensamma europeiska system (se tabell nedan).

GERS, nivå	A 1.1	A 1.2	A 2.1	A 2.2	B 1.1	B 1.2	B 2.1	B 2.2
STEG		1	2	3	4	5	6	7
Engelska								
Grundskolan			åk 6		åk 9			
Gymnasieskolan, kurs						5	6	7
Moderna språk & teckenspråk för hörande								
Grundskolan		Elevens val åk 9	Språkval åk 9					
Gymnasieskolan, kurs		1	2	3	4	5	6	7

Ämnena engelska, moderna språk och teckenspråk för hörande har en progression i sju steg som sträcker sig genom grundskola och gymnasieskola. Dessa språk har samma generella krav på språkfärdighet oavsett vilken nivå i skolsystemet som eleven befinner sig på. Kursplanen i teckenspråk för hörande är dock anpassad utifrån språkets karaktäristika, då teckenspråken skiljer sig från talade språk när det gäller bland annat produktion, reception och grammatisk struktur, samt avsaknad av eget skriftspråk.

Engelska i årskurs 6, liksom moderna språk och teckenspråk för hörande inom ramen för språkval, motsvarar enligt ovan steg 2. Det innebär att kraven på elevernas språkfärdighet för engelska i årskurs 6 och moderna språk och teckenspråk för hörande i årskurs 9 ligger på samma nivå när det gäller språkfärdighet.

För årskurs 3 i engelska anges centralt innehåll, men inga kunskapskrav.

SYFTET

Den inledande texten i kursplanen ger svar på frågan varför teckenspråk för hörande finns som ämne i skolan. Den första meningen, *språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära*, är gemensam för alla språkämnen. På det viset betonar kursplanen att syftet med att lära sig språk är detsamma oavsett vilket språk det gäller.

Kursplanen i teckenspråk för hörande visar bilden av ett ämne som ger eleverna möjlighet att delta i ett samhälle med många kontaktytor. Teckenspråket är viktigt som kommunikations- och informationsspråk i olika sammanhang och kan användas inom så skilda områden som politik, utbildning och arbetsliv. Ämnet teckenspråk för hörande skapar möjligheter för att kunna se den egna verkligheten i ett vidare sammanhang och skapa solidaritet och kontakter över kultur- och språkgränser. Att varje elev ska kunna samspela i mötet med andra människor utifrån kunskap om likheter och olikheter i livsvillkor, kultur och språk ingår i skolans uppdrag och finns inskrivet i läroplanen.

Att ingå i olika sociala och kulturella sammanhang bland döva och andra teckenspråksanvändare kan främja den personliga utvecklingen. Ur ett medborgerligt perspektiv är ämnet därför viktigt för att det ger ökade möjligheter för individen att ta del av olika informations- och kunskapskällor och sociala medier även på teckenspråk.

Tilltro till sin förmåga

Ett av huvudsyftena med undervisningen i teckenspråk för hörande är att eleverna ska få *tilltro till sin förmåga att använda språket i olika situationer och för skilda syften*. Motivet bakom det här syftet är vetskapen om att ett gott självförtroende är grundläggande för att våga delta språkligt i olika situationer och sammanhang. Det kan vara allt från samtal om en teaterföreställning på teckenspråk till deltagande i sammanhang där teckenspråk är kommunikationsspråket. Med tilltro till sin förmåga att kommunicera på andra språk kan eleverna möta nya människor och platser och lämna invanda språkliga miljöer. Trygghet och språklig säkerhet gör att man kan vara den man är på fler än ett språk.

Genom interkulturella erfarenheter och möten utvecklas individens sociokulturella kunskap, det vill säga kunskaper om vad som är accepterade koder och värderingar i andra kulturer. Detta kan på sikt leda till förståelse och tolerans för olika kulturer och interkulturell medvetenhet. Kunskaper i teckenspråk kan på så vis bli viktiga för värdegrundsfrågor och bidra till minskade klyftor i samhället och till ökad delaktighet.

Allsidig kommunikativ förmåga

Undervisningen i teckenspråk för hörande ska ge eleverna förutsättningar att utveckla en *allsidig kommunikativ förmåga*. I en sådan förmåga ingår såväl sociala som interkulturella och språkliga aspekter.

De sociala och interkulturella aspekterna innebär att man kan anpassa sitt språk till olika situationer, syften och mottagare. I en i social och interkulturell förmåga ingår att så långt som möjligt känna till och använda de kulturella koderna och det språkbruk som

behövs för att kunna kommunicera i både formella och informella situationer. Det kan handla om teckenval, språkmarkörer för artighet, hur jag inleder ett samtal, hur jag uppträder i olika sammanhang eller tackar och säger nej.

Den kommunikativa förmågan innefattar även en ökande grad av *språklig säkerhet*. Det betyder att man i möjligaste mån behärskar språkets form, det vill säga bokstavering, tecken, satsbyggnad och icke-manuella signaler. Syftet med detta är att utveckla komplexiteten och precisionen i elevernas språk. Med kunskaper om språkets form kan eleverna utveckla förmågan att uttrycka sig och kommunicera i allt mer avancerade och krävande sammanhang.

Strategier

Ibland uppstår situationer där man försöker förmedla ett budskap, men upplever att man inte lyckas nå fram till mottagaren. I andra situationer kan det vara svårt att som mottagare förstå ett budskap. Det kan handla om teckenval, orala komponenter, formuleringsförmåga eller förmågan att anpassa sig till situation och mottagare. Då behöver man kunna kompensera detta genom till exempel omformuleringar, synonymer, frågor och kroppsspråk. Ett syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande är därför att eleverna ska utveckla och *kunna använda olika strategier*, tillvägagångssätt, så att de övervinner dessa hinder i kommunikationen.

Egna erfarenheter

När man börjar studera ett språk och var och hur det språket används, väcks ofta frågor om den egna språkliga situationen i jämförelse med målspråket. Syftet att *sätta innehållet i undervisningen i relation till egna erfarenheter, livsvillkor och intressen* handlar om att eleverna ska få reflektera över skillnader och likheter mellan egna erfarenheter och sammanhang där teckenspråket används. Forskning om lärande visar att det är viktigt att undervisningen knyts till elevernas förkunskaper, erfarenheter och behov. Man brukar tala om elevens förförståelse. På så vis skapas meningsfulla och funktionella sammanhang.

Sociala och kulturella företeelser

Ett centralt syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande är att eleverna ska få *kunskaper om och förståelse för olika livsvillkor samt sociala och kulturella företeelser i det teckenspråkiga samhället och andra sammanhang där teckenspråk används*. Sådana kunskaper är en förutsättning för att eleverna ska kunna förstå nyanser, referenser och även underförstådda betydelser i språket, till exempel i möten med människor eller i litteratur och film.

Genom att eleverna får veta mer om livsvillkor, samhällsfrågor och kulturella företeelser i olika sammanhang där teckenspråket används, får de möjlighet att reflektera över likheter och skillnader jämfört med den egna situationen, utan att för den skull direkt värdera dem. På det sättet finns det en central koppling mellan värdegrundsfrågor och undervisningen i teckenspråk för hörande.

Söka, värdera och välja källor

Många elever har med sig kunskaper i språk från omvärlden utanför skolan: från familjen, övrig omvärld, erfarenheter, intressen. Information som finns tillgänglig via olika medier är stor och möjligheten att hitta intresseväckande material på teckenspråk är relativt goda. Forskningen betonar att om eleverna ska kunna tillägna sig ett språk effektivt, är det viktigt att de får möta språket i sammanhang som är begripliga och intresseväckande för dem. Det är också viktigt att språket ligger på en nivå som innebär vissa språkliga utmaningar för dem.

Ett syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande är därför att eleverna ska få möjlighet att *söka, värdera, välja och tillägna sig innehållet i teckenspråk från olika källor*. Tanken med detta är att eleverna ska ges möjlighet att lära sig hitta egna vägar till information som intresserar dem och vänja sig vid att ta vara på det språk som finns tillgängligt i omvärlden.

Hjälpmedel för lärande

För att stödja och utveckla elevernas lärande är det centralt att de får förutsättningar att *använda olika hjälpmedel för lärande, förståelse, skapande och kommunikation*. Genom att eleverna får träna på att använda olika medier som hjälpmedel i språkundervisningen, får de tillgång till ett inflöde av levande och dynamiskt språk att bearbeta och tillägna sig. De får då också en kanal för att uttrycka sig på ett kreativt sätt. På så sätt kan deras språk utvecklas i ett autentiskt sammanhang.

Intresse för språk och kultur och nyttan med språkkunskaper

Texter och kunskaper om livsvillkor och kulturella företeelser i sammanhang där teckenspråket används, ger eleverna nycklar till att förstå språket. En viktig uppgift för undervisningen i teckenspråk för hörande blir därför att *stimulera elevernas nyfikenhet på språk och kulturer*.

Den teckenspråkiga gemenskapen sträcker sig över hela världen och kulturen är starkt präglad av att teckenspråket är ett visuellt språk, att det inte har någon skriven form, att det är en minoritet av landets befolkning som har det som sitt primära språk och att bara mycket få döva och hörselskadade föds i familjer där teckenspråket är kommunikationsspråk. Kunskaper om omvärlden och kultur i vid bemärkelse inom sammanhang där teckenspråk används, är både en viktig del i förståelsen av texter och samtal och kan bidra till nya perspektiv för eleverna.

Ett syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande är också att skapa insikt om *nyttan av språkkunskaper*. Vi lever i en allt mer sammanlänkad värld, olika språk omger oss i vardagen och används inom i stort sett alla områden: privat, i samhället, i olika medier, i arbetslivet och i studiemiljöer nationellt och internationellt. Det är därför angeläget för skolan att skapa motivation för eleverna att studera språk.

De långsiktiga målen

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. De är formulerade som förmågor som undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla. Förmågorna ligger till grund för kunskapskraven i ämnet och kommenteras längre fram i avsnittet ”Kunskapskraven”.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som tillsammans ringar in centrala delar av ämnet. Kunskapsområdena bör inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa ska inte uppfattas som att de alltid ska väga lika tungt i undervisningen. Innehållspunkterna ska snarare uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Det centrala innehållet är strukturerat så att det visar på en progression. Det innebär att innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna.

Innehållet i teckenspråk för hörande

Det centrala innehållet i teckenspråk för hörande, såväl inom ramen för elevens val som inom ramen för språkval, är genomgående indelat i tre delar: ”Kommunikationens innehåll”, ”Avläsa – reception”, ”Teckna och samtala – produktion och interaktion”.

Indelningen har sin grund i den tidigare nämnda gemensamma europeiska referensramen för språk, GERS. I denna syns den kommunikativa språkliga kompetensen hos den som studerar språk i olika språkliga aktiviteter. Av dessa har kursplanen valt att använda sig av reception, produktion och interaktion. Var och en av dessa typer av aktiviteter kan förekomma i samband med teckenspråk och teckenspråkiga texter.

Det finns en tydlig tanke bakom ordningsföljden mellan delarna i ämnets centrala innehåll: ”Kommunikationens innehåll” anger vad eleverna avläser, tecknar och samtalar om. Det är alltså ett slags generalinstruktion till ”Reception” och ”Produktion och interaktion”.

Reception, det vill säga förmågan att avläsa teckenspråk, är nödvändig för att kunna interagera och själv producera något. Det som eleverna avläser är ofta mer omfattande och av en högre svårighetsgrad än det som de själva producerar eller interagerar kring. Därför ligger innehållet som handlar om reception före det som handlar om produktion och interaktion.

Elevens val och språkval

I många stycken kan det centrala innehållet te sig likartat eller identiskt för teckenspråk för hörande inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval, trots att språkvalet är den större kursen. (Den motsvaras av steg 2 enligt beskrivningen ovan.)

Kursplanen har valt dessa likartade skrivningar eftersom mycket innehåll, till exempel olika texttyper eller strategier, inte har någon angiven svårighetsgrad. Däremot beskriver kunskapskraven med vilken kvalitet eleverna tillämpar det centrala innehållet.

Exempel i innehållet

Under rubriken Centralt innehåll förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållet, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges för ämnet inom ramen för elevens val att eleverna ska möta innehållet *information på teckenspråk, till exempel vägbeskrivningar och recept*. Det innebär att information på teckenspråk är obligatoriskt innehåll. Men likaväl som att möta vägbeskrivningar och recept, kan eleverna möta instruktioner eller nyheter.

Nedan kommenteras det centrala innehållet med utgångspunkt i de tre kunskapsområdena.

Kommunikationens innehåll

I kunskapsområdet ”Kommunikationens innehåll” anges de ämnesområden och sammanhang som eleverna ska få avläsa, teckna och samtala om. Det kan till exempel vara konkreta företeelser i det teckenspråkiga samhället, eller olika intressen som eleverna har. I praktiken kommer kunskapsområdena ”Reception” och ”Produktion och interaktion” att integreras i detta kunskapsområde.

Intressen personer och platser

Generellt är det betydelsefullt att eleverna kan relatera det som behandlas i undervisningen till sin egen verklighet. Förförståelse i någon form har stor betydelse för hur man tillägnar sig det språkliga inflödet. Därför anger kursplanen att det centrala innehållet här, både inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval, ska vara *ämnesområden som är välbekanta för eleverna*.

Inom ramen för elevens val är *intressen, vardagliga situationer, personer och platser* närliggande ämnen som ska behandlas. Det kan vara sådant som verkligen finns runt eleven: familj, kamrater, skolgården. Inom ramen för språkval är detta utbyggt till att även omfatta *aktiviteter och händelser*. Progressionen kan bestå i att även platser och personer som man kommunicerar kring blir mer avlägsna även fysiskt.

Många elever, inte minst i tonåren, upplever det som angeläget att få samtala om etiska frågor. Därför ska undervisningen inom ramen för elevens val behandla *åsikter och känslor* och inom ramen för språkval även *erfarenheter*.

Vardagsliv och levnadsvillkor

Kunskaper om det teckenspråkiga samhället har stor betydelse för att eleverna ska kunna delta i samtal och annan kommunikation. Inom ramen för elevens val handlar det om *konkreta företeelser i det teckenspråkiga samhället*. Inom ramen för språkval är detta innehåll utvidgat till att omfatta *det teckenspråkiga samhället och teckenspråkets ställning i Sverige*.

Begreppet kultur har en mycket vid betydelse i kursplanen och innefattar kulturtraditioner, värderingar och centrala begrepp i olika grupper och sociala sammanhang där teckenspråket används. Det handlar om att kunna se och förstå mönster, men samtidigt undvika kollektiva stereotyper. För att kunna göra detta kan eleverna behöva stöd för att uppmärksamma och bli medvetna om kommunikationsmönster i sina egna olika vardagliga sammanhang.

Avläsa – reception

Det här kunskapsområdet handlar om reception, det vill säga hur man förstår och tolkar det man avläser. I kursplanen för teckenspråk för hörande används begreppet teckenspråkiga texter som benämning på inspelat teckenspråk i olika genrer. Kursplanen skiljer därmed på tecknat språk och teckenspråkiga texter. Denna användning av textbegreppet motiveras av att beskrivningarna genom dem blir tydligare.

Teckenspråk och teckenspråkiga texter

Både inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval lyfts *tydligt teckenspråk och teckenspråkiga texter som är instruerande och beskrivande från olika medier* fram som centralt innehåll. Inom ramen för elevens val kan teckenspråket även förekomma *med bildstöd*. Att materialet hämtas från olika medier är viktigt för variationens och omfattningens skull. Teckenspråk som är tydligt tecknat kan till exempel även framföras av personer som inte har teckenspråk som förstaspråk.

Samtal och dialoger

Receptionen sker både inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval i form av olika slags *samtal och dialoger*. Progressionen består i att det som eleverna avläser blir allt mer varierat. Dessutom introduceras efter hand inslag som blir mer krävande att avläsa. Inom ramen för språkval kan teckenspråket i samtalen till exempel präglas både av varierande tempo och varierande teckenval.

Sakprosa och skönlitteratur

Med genre menas en typ av framställning som kännetecknas av en viss uppsättning stildrag eller innehållsliga faktorer och som ofta har en speciell användning. Videosamtal, dikter, nyhetsuppläsningar och barnprogram utgör några exempel på genrer. Kursplanen i teckenspråk för hörande betonar, utan att begreppet genre nämns, betydelsen av att eleverna får möta olika typer av framställningar.

Teckenspråkiga texter, såväl sakprosa som skönlitteratur, ingår i det centrala innehållet i teckenspråk för hörande. Både inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval ska eleverna få möta teckenspråkig sakprosa dels i form av *teckenspråkiga texter som är instruerande och beskrivande*, dels som *information på teckenspråk*. Exempelen i kursplanen är valda för att betona vikten av att eleverna uppmuntras till att se omvärlden som en resurs och möjlighet i sin språkutveckling. De skönlitterära texterna och inslagen finns både inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval i form av *berättelser och annan fiktion på teckenspråk, även i dramatiserad form*. Det centrala här är att eleverna ges ordentligt utrymme att bredda sin repertoar.

Strategier

Begreppet ”strategi” förekommer ofta i kursplanen. Strategi är ett samlingsbegrepp för olika metoder eller handlingsätt vid kommunikation eller i elevernas lärande. Strategier kan vara medvetna eller delvis omedvetna, de kan vara planerade eller spontana. De kan också vara mer eller mindre effektiva. Även att använda hjälpmedel som till exempel lexikon eller datorprogram, är en typ av strategi.

Alla människor behöver och använder strategier för att förstå, göra sig förstådda, kommunicera och lära. Inte minst nybörjare i språk behöver under en lång tid kompensatoriska strategier när språkkunskaperna inte riktigt räcker till. Efter hand som språkfärdigheten ökar minskar behovet av rent kompensatoriska strategier, men man fortsätter att använda kommunikativa strategier.

Eleverna behöver bli medvetna om vilka strategier som står till buds. De behöver också hjälp att hitta effektiva strategier både för att kommunicera och för att utveckla sina språkkunskaper. Genom undervisningen kan eleverna få stöd i att öka sin medvetenhet om verkningsfulla strategier, så att de kan välja att handla på sätt som är anpassade till situation och syfte och som ger goda resultat.

Strategier för att uppfatta betydelsebärande enheter och detaljer

Strategier för att lättare förstå teckenspråk går ut på att man använder sin förförståelse av ett område eller ämne för att kunna göra så goda gissningar eller uppskattningar som möjligt av det man inte förstår. Eleverna ska alltså ges möjlighet att utveckla sin ”guessing competence”, det vill säga sin förmåga att dra så logiska slutsatser som möjligt om innehållet i ofullständiga eller otydliga budskap. Konkret kan detta handla om att våga och att kunna gissa sig till det huvudsakliga budskapet med hjälp av exempelvis sammanhanget, kända tecken eller hur budskapet framförs.

Inom ramen för elevens val är innehållet här *strategier för att uppfatta betydelsebärande enheter och dra slutsatser om innehållet*, medan innehållet inom ramen för språkval är mer utvidgat och formulerat som *strategier för att uppfatta betydelsebärande enheter och förstå sammanhang beroende på framställningens form och innehåll*. Det kan till exempel betyda att man har en strategi för sitt avläsande när man försöker tolka om en person är glad eller arg, eller försöker uppfatta ett indirekt budskap. Genom sådana processer, som ofta sker gradvis, kan luckor i budskapet fyllas ut genom slutledning för att få en mer utförlig bild av budskapets betydelse och beståndsdelar. De luckor som fylls ut genom slutledning kan böttna i språkliga begränsningar eller besvärliga receptiva villkor som störande omgivning eller dålig bildöverföring. Framgångsrika strategier är alltid helt situationsbetingade, det vill säga de används bara i den utsträckning som krävs för att förstå det aktuella budskapet.

Att söka, välja och värdera texter från olika medier

I dagens samhälle är omvärlden en riklig källa för autentiskt språk. Det finns en bredd i utbudet av information som tillgodoser många olika intressen. Därför behöver eleverna i undervisningen i teckenspråk för hörande arbeta med teckenspråk från många skilda sammanhang. Inom ramen för elevens val ska undervisningen behandla *olika*

sätt att orientera sig i teckenspråkiga texter från internet och andra medier. Detta kan ses ihop med vad som tidigare sagts om strategier för avläsning på denna nivå. Inom ramen för språkval anger kursplanen att undervisningen ska behandla *olika sätt att söka och välja teckenspråkiga texter från internet och andra medier*. Här krävs alltså en högre förmåga att tolka och förstå innehållet i det man arbetar med.

Språkets form och struktur

I den allsidiga kommunikativa förmågan, som är ett syfte med undervisningen i teckenspråk för hörande, ingår även kunskaper om språkets form och struktur. Forskning om språklärande visar att eleverna tillgodogör sig studier av språkliga strukturer bättre när de upplever att strukturen fyller ett omedelbart behov och har ett tydligt syfte i kommunikationen. Detta är innebörden i den tidigare nämnda funktionella och kommunikativa språksynen. Därför anger kursplanen att eleverna både inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval ska studera *språkliga företeelser ... i det språk som eleverna möter*.

Språket som innehållet här syftar på kan finnas i teckenspråkiga texter som eleverna själva väljer och kan exempelvis vara i form av nyheter eller drama. Eftersom de språkliga företeelserna då varierar ger det centrala innehållet bara exempel på vilka företeelser det kan röra sig om. Det kan, både inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval, vara tecken, fasta orala komponenter och icke-manuella signaler som behandlas. Kursplanen anger alltså inget obligatoriskt innehåll och ingen obligatorisk ordningsföljd för vilka grammatiska företeelser eleverna ska få undervisning i eller om. Detta kommer sig av att kursplanen utgår från att det är kommunikationen som är det primära. Språkliga element och grammatiska strukturer ska tas in i undervisningen först när de fyller ett funktionellt syfte för att förtydliga och berika kommunikationen.

Anpassning efter syfte och mottagare

En viktig del av den språkliga medvetenheten är förmågan att se och reflektera över hur språket faktiskt används i autentiskt material, och utifrån detta utveckla sitt eget språk. Inom ramen för elevens val finns innehållet *hur ord bokstaveras och används i teckenspråk i olika situationer*, och inom ramen för språkval, *hur olika signaler används för att inleda och avsluta olika typer av samtal och teckenspråkiga texter*. Det ger eleverna möjlighet att iakttä och reflektera över hur språket kan anpassas efter mottagare och syfte. Förmågan att anpassa sitt språk till olika situationer är, som tidigare påpekats, central för att kunna kommunicera framgångsrikt i formella och informella sammanhang.

Teckna och samtala – produktion och interaktion

I kunskapsområdet ”Teckna och samtala – produktion och interaktion” uttrycks, med några små modifieringar, samma genrer som under ”Avläsa – reception”, Tanken är att eleverna även ska få tillfälle att skapa olika typer av framställningar i sin produktion och interaktion, och att de med stigande språklig förmåga ska få arbeta mer medvetet med specifika stildrag i dessa.

Undervisningen ska, både inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval, behandla *presentationer, instruktioner, meddelanden, berättelser och beskrivningar på teckenspråk*. Eleverna inom ramen för språkval ska dessutom ges möjlighet att arbeta med dessa *på sammanhängande teckenspråk*. Det är en aspekt som inte tas upp inom ramen för elevens val, eftersom den språkliga förmågan ännu inte nått så långt där.

Strategier vid produktion

När den språkliga förmågan inte räcker till behöver eleverna anpassa sitt språk till uppgiften och mottagaren. De strategier som är ett centralt innehåll i kunskapsområdet som rör produktion, går ut på att eleverna ska kunna förtydliga eller stärka budskapet i den egna kommunikationen. Kursplanen utelämnar denna typ av strategier inom ramen för elevens val. Anledningen är att elevernas språkliga repertoar förmodligen ännu inte är tillräckligt bred för att de ska kunna använda sig av exempelvis omformuleringar. Det hindrar inte att lärare arbetar med denna typ av strategier om det är relevant för eleverna.

Inom ramen för språkval finns innehållet *strategier för att förstå och göra sig förstådd när språket inte räcker till*. Det kan handla om att kompensera på något sätt, som att använda ett enklare språk än det man normalt använder eller att bara beskriva delar av det man vill säga.

Strategier vid interaktion

Strategier vid interaktion innefattar både receptiva och produktiva strategier. I ett samtal, en diskussion eller i videosamtal kan deltagarna använda sig av olika strategier för att stärka samarbetet och se till att samtalet utvecklar sig i rätt riktning. Att kunna välja rätt strategi för rätt tillfälle kan också bidra till ömsesidig förståelse och ett fokuserat angreppssätt. Eftersom samtalssituationen är så grundläggande för kommunikationen även på nybörjarnivå, finns strategier för interaktion som innehåll både inom ramen för elevens val och inom ramen för språkval.

Inom ramen för elevens val ska undervisningen behandla *strategier för att lösa språkliga problem i samtal*. Detta handlar om att få ett enklare samtal att inte stanna upp, genom exempelvis frågor och visualisering för att hålla igång samtalet. Inom ramen för språkval handlar strategierna vid interaktion om att *delta i och bidra till samtal*. Ett sätt att bidra till att samtalet utvecklas kan vara att ställa uppföljande frågor, be om förtydliganden eller stödja samtalspartnern genom att med korta, enkla fraser och signaler förmedla att man förstår.

Interaktion sker ofta ansikte mot ansikte och kan innefatta även ogillande eller bekräftande tecken eller signaler som uttrycker ironi eller gillande. Medvetenhet om att gester, signaler och kroppsspråk har innebörder som kan skilja sig åt i olika sammanhang, det vill säga att kunna tolka och använda sådana sociokulturella inslag rätt, är ofta avgörande för en framgångsrik kommunikation.

Språkets form

Utgångspunkten för arbetet med språkets formsystem är inte någon grammatisk steg i kursplanen. Det som lyfts fram är istället vad eleverna ska kunna göra med språket: ställa frågor och berätta om sådant som engagerar dem och förstå teckenspråkiga texter. Därför anges inte någon fast ordning i vilken eleverna ska studera de olika grammatiska momenten.

Så långt det är möjligt ska undervisningen uppmärksamma sådana formelement som är nödvändiga för att förtydliga och berika kommunikationen. Eleverna har sinsemellan olika behov av arbete med språkets formelement. Det kan bland annat bero på vilket sätt de tillägnar sig språket. I praktiken innebär detta att olika elever behöver stärka olika formella språkliga aspekter, inte minst för att kunna anpassa språket till situation, syfte och mottagare. De språkliga företeelser som nämns i det centrala innehållet här, *tecken, fasta orala komponenter och icke-manuella signaler* (inom ramen för elevens val) och *tecken, bokstaving, satsbyggnad, fasta orala komponenter och icke-manuella signaler* (inom ramen för spåkval), är därför att betrakta som exempel som visar på en riktning. Kursplanen anger inte heller vilka aspekter inom till exempel satsbyggnad och icke-manuella signaler som ska bearbetas och i vilken följd. Den anger bara att det ska ske ett medvetet arbete med det här innehållet.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven är skrivna i löpande text och ger helhetsbeskrivningar av vilka kunskaper som krävs för de olika betygsstegen. De grundar sig på förmågorna som beskrivs i de långsiktiga målen samt på det centrala innehållet.

Kunskapsformer och helhetssyn

Kunskapskraven är konstruerade utifrån den kunskapssyn som finns i läroplanen. Där beskrivs att kunskap kommer till uttryck i olika former, så kallade kunskapsformer, som förutsätter och samspelar med varandra. Dessa kunskapsformer kan till exempel vara att kunna analysera eller framställa något. Enligt läroplanen måste skolans arbete inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och skapa ett lärande där de olika formerna balanseras och blir till en helhet. Detta innebär att en specifik kunskapsform inte kan kopplas samman med ett visst betygssteg. Att en elev behärskar fakta i form av minneskunskap är med andra ord inte enbart knutet till betyget E. På samma sätt leder en elevs förståelse och analysförmåga inte automatiskt till betygen C eller A. Av den anledningen finns de kunskapsformer som beskrivs i ämnets långsiktiga mål uttryckta på alla betygsnivåer.

Kunskapskrav för olika årskurser

Kunskapskraven i teckenspråk för hörande beskriver vad som krävs för de olika betygsstegen i årskurs 9 i grundskolan. Kraven utgår från de långsiktiga målen i syftet och relaterar till det centrala innehållet i årskurserna 4–9.

Kunskapskraven är skrivna som helhetsbeskrivningar och för att få betyget E, C eller A krävs att elevens kunskaper motsvarar beskrivningen av kunskapskravet i sin helhet.

I tabellform

Det är viktigt att läsa och förstå kunskapskraven ur ett helhetsperspektiv. Men för att det ska vara lätt att urskilja progressionen, det vill säga hur kraven förändras och utvecklas mellan betygsstegen, presenteras de förutom i löpande text även i en tabell i kursplanen.

Avläser man tabellen vertikalt framträder ett betygssteg i sin helhet. Läser man den istället horisontellt syns progressionen mellan betygsstegen tydligt. De fetmarkerade orden visar vad som skiljer kunskapskraven på de olika betygsstegen från varandra.

Exempel hämtat från teckenspråk för hörande inom ramen för språkval:

<i>Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 9</i>	<i>Kunskapskrav för betyget C i slutet av årskurs 9</i>	<i>Kunskapskrav för betyget A i slutet av årskurs 9</i>
I framställningar av olika slag kan eleven formulera sig enkelt och begripligt med fraser och meningar.	I framställningar av olika slag kan eleven formulera sig enkelt, relativt tydligt och till viss del sammanhängande.	I framställningar av olika slag kan eleven formulera sig enkelt, relativt tydligt och relativt sammanhängande.

Varje del av kunskapskraven inleds med en beskrivning av vad eleven kan eller har kunskaper om. Den beskrivningen tar sin utgångspunkt i en eller flera förmågor (i exemplet ovan förmågan att *formulera sig och kommunicera på teckenspråk*. De beskriver även **hur** eleven visar sitt kunnande för de olika betygsstegen. Det är genom den beskrivningen som kvaliteten eller nivån på elevens kunnande syns.

Sammanfattande uttryck

För att kunskapskraven ska vara hanterbara och inte bli alltför omfattande, preciseras inte innehållet lika detaljerat i kunskapskraven som i det centrala innehållet. Alltför detaljerade kunskapskrav skulle även kunna ge oönskade effekter vid betygssättningen. Enstaka detaljer i kunskapskraven som eleven inte motsvarar skulle kunna leda till att eleven inte uppfyller kunskapskravet i sin helhet. Innehållet beskrivs därför ofta med sammanfattande uttryck i kunskapskraven.

Exempel:

Det sammanfattande uttrycket *framställningar* som finns i utdraget ur kunskapskravet ovan syftar på flera olika punkter i det centrala innehållet. I årskurserna 4–9 syftar det bland annat på:

- Berättelser och annan fiktion på teckenspråk, även i dramatiserad form.
- Presentationer, instruktioner, meddelanden, berättelser och beskrivningar på teckenspråk.

Relationen mellan kunskapskraven och de långsiktiga målen

Eleverna ska ges möjlighet att utveckla förmågorna i de långsiktiga målen genom hela grundskoletiden. Här följer en övergripande beskrivning av utvecklingen i förmågorna, det vill säga progressionen i ämnet teckenspråk för hörande och hur den skrivs fram i kunskapskraven.

Förmågan att

– *avläsa och förstå teckenspråk och olika slags teckenspråkiga texter*

När det gäller förmågan att avläsa och förstå teckenspråk och olika slags teckenspråkiga texter utgår progressionen inom ramen för elevens val från ett krav på förståelse av enkelt och tydligt teckenspråk i långsamt tempo om välbekanta ämnen. Inom ramen för språkvalet utgår den från krav på förståelse av enkelt och tydligt teckenspråk i lugnt tempo om välbekanta ämnen. På de högre betygsnivåerna ställs i båda fallen allt högre krav på elevens sätt att redogöra för, kommentera och agera utifrån innehållet.

– *använda språkliga strategier för att förstå och göra sig förstådda på teckenspråk*

Progressionen i den här förmågan ligger i att eleven i allt högre utsträckning väljer och använder olika strategier för avläsning för att underlätta sin förståelse. Dessutom ställs det allt större krav på relevans när eleven väljer och använder teckenspråkiga texter från olika medier i sin egen produktion och interaktion.

– *formulera sig och kommunicera på teckenspråk*

och

– *anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang*

När det gäller förmågorna att formulera sig och kommunicera på teckenspråk och att anpassa språket efter olika sammanhang ligger progressionen, såväl inom ramen för elevens val som inom ramen för språkvalet, i att eleven formulerar sig tydligare och mer sammanhängande i sina framställningar. Efter hand ställs även allt högre krav på att eleven gör enkla förbättringar av sina framställningar.

Det finns också en progression i att eleven visar en allt högre grad av tydlighet i sin interaktion. Inom ramen för språkvalet tillkommer på de högre betygsnivåerna krav på någon anpassning till syfte, mottagare och situation. Dessutom krävs det att eleven använder allt fler olika strategier för att lösa problem i sin interaktion.

– *reflektera över livsvillkor, samhällsfrågor och kulturella företeelser bland döva och andra teckenspråkiga i olika sammanhang och situationer, nationellt och internationellt*

Progressionen i förmågan att reflektera över olika livsvillkor, samhällsfrågor och kulturella företeelser ligger i ökade krav på elevens sätt att ge enkla kommentarer till några företeelser.

Bilaga: Användningen av värdeord i kunskapskraven

I kunskapskraven används ett begränsat antal uttryck, värdeord, för att beskriva kunskapsnivåer för olika betygssteg på ett enhetligt och tydligt sätt. Alla värdeord i kunskapskraven är fetmarkerade för att skillnaderna mellan kunskapskraven ska bli tydliga.

Kunskapskraven i engelska, moderna språk och teckenspråk för hörande skiljer sig från övriga ämnen i sin uppbyggnad och i begreppsanvändningen. Skillnaderna beror på att kursplanerna och kunskapskraven i dessa språkämnen utgår från beskrivningen av språkfärdighetsnivåer i den tidigare nämnda gemensamma europeiska referensramen för språk, GERS.

Som exemplet i tabellen nedan vill visa anger kunskapskraven språkfärdighet på olika betygsnivåer genom att kombinera flera värdeord. Det beror på att olika värdeord beskriver olika språkliga förmågor. Språkfärdigheten i produktion och interaktion är komplex och det är kombinationen av värdeord som i sig utgör progressionen.

E	C	A
I framställningar av olika slag kan eleven formulera sig enkelt och begripligt med fraser och meningar . (...) I interaktion kan eleven uttrycka sig enkelt och begripligt med tecken, fraser och meningar .	I framställningar av olika slag kan eleven formulera sig enkelt, relativt tydligt och till viss del sammanhängande . (...) I interaktion kan eleven uttrycka sig enkelt och relativt tydligt med tecken, fraser och meningar .	I framställningar av olika slag kan eleven formulera sig enkelt, relativt tydligt och relativt sammanhängande . (...) I interaktion kan eleven uttrycka sig enkelt och tydligt med tecken, fraser och meningar samt i någon mån anpassat till syfte, mottagare och situation.

Tabellen är ett utdrag ur kunskapskraven för tecken för hörande i årskurs 9 inom ramen för språkval.

Här följer en sammanställning av de olika värdeord som används för att beskriva de förmågor som tillsammans utgör språkfärdighet i produktion och interaktion. Den förklarar hur dessa värdeord ska förstås, det vill säga vilken förmåga som beskrivs och hur nivåerna på de olika förmågorna anges.

Vissa förmågor beskrivs bara i två steg, medan andra anges i flera, ibland upp till fem, steg. Anledningen till detta är att olika förmågor utvecklas olika snabbt. Det är därför som en förmåga i vissa fall kan beskrivas med samma värdeord på flera betygssteg. I utdraget ur kunskapskraven i tabellen ovan karaktäriseras till exempel språkets omfång och bredd som *enkelt* på samtliga betygssteg. Progressionen ligger istället i hur ett enkelt ord- och strukturförråd kombineras med de övriga språkliga förmågorna.

Språkets omfång och bredd	Enkelt	Relativt varierat
----------------------------------	--------	-------------------

Uttrycken beskriver elevens ord- och strukturförråd och förmågan att använda dessa. *Enkelt* innebär att eleven använder ett mycket grundläggande förråd av tecken och enkla fraser, medan uttrycket *relativt varierat* innebär att eleven har tillgång till och använder sig av en bredare repertoar av tecken och satsstrukturer.

Språkets precision	Begripligt	Relativt tydligt	Tydligt
---------------------------	------------	------------------	---------

Uttrycken beskriver hur effektivt eleven utnyttjar och organiserar det språk hon eller han har tillgång till för att framföra sitt budskap. Uttrycket *begripligt* innebär att eleven kan använda några få enkla grammatiska strukturer och mönster och för det mesta göra sig förstådd. *Relativt tydligt* innebär att eleven kan använda enkla strukturer och mönster och oftast göra sig förstådd. Uttrycket *tydligt* handlar om att eleven kan använda vanliga strukturer och mönster och uttrycka sig förhållandevis exakt.

Grad av textbindning	Med enstaka tecken och fraser	Med tecken, fraser och meningar	Till viss del sammanhängande	Relativt sammanhängande	Sammanhängande
-----------------------------	-------------------------------	---------------------------------	------------------------------	-------------------------	----------------

Uttrycken beskriver elevens förmåga att strukturera budskap och ordna satser så att de bildar sammanhängande språk. Uttrycken *med enstaka tecken och fraser* respektive *med tecken, fraser och meningar* beskriver ett mycket grundläggande förråd av tecken, enkla fraser och meningar som eleven använder för att kommunicera.

I uttrycken *till viss del sammanhängande*, *relativt sammanhängande* och *sammanhängande* ligger att eleven i allt högre utsträckning kan använda sambands- eller bindeord för att knyta samman satser och meningar på ett relevant sätt. Uttrycken används dessutom för att ange en ökad förmåga att hålla en röd tråd i en framställning och att tydliggöra orsaks- eller följdförhållanden. De pronomen som eleven använder refererar också på ett allt tydligare sätt till sitt huvudord eller till en fras.

Flöde i interaktion och produktion	Med enstaka tecken och fraser	Med, fraser och meningar	Med visst flyt	Med flyt
---	-------------------------------	--------------------------	----------------	----------

Uttrycken beskriver i vilken utsträckning eleven tecknar och samtalar med ett naturligt flöde utan att behöva stanna upp eller tveka så att det stör kommunikationen. Uttrycken *med enstaka tecken och fraser* respektive *med tecken, fraser och meningar* beskriver hur eleven uttrycker sig i olika typer av framställningar och interagerar, till exempel genom att ställa och besvara enkla frågor, ibland med märkbara pauser för omformuleringar och omtagningar.

Uttrycket *med viss flyt* innebär främst att eleven uttrycker sig relativt obehindrat i olika typer av framställningar och interagerar relativt otvunget genom att haka i och fylla på samtalet utan att alltför ofta tveka eller stanna upp. Uttrycket *med flyt* innebär att det finns ett naturligt flöde i framställningen och att eleven interagerar genom på ett relevant och otvunget sätt haka i, fylla på och utveckla samtalet.

Grad av mottagaranpassning	I någon mån anpassat	Med viss anpassning
-----------------------------------	----------------------	---------------------

Uttrycken beskriver elevens förmåga att anpassa sitt språk efter mottagare, syfte och situation. Det kan handla om val och användning av hälsningsfraser eller tilltalsformer, anpassning till artighetskonventioner eller till formella och informella stilnivåer som är knutna till det aktuella sammanhanget eller den aktuella situationen. Det kan också handla om att anpassa hastigheten i tecknandet eller samtalet efter vem man vänder sig till.

Uttrycket *i någon mån anpassat* innebär att eleven kan delta i mycket korta sociala samtal och använda enkla, vardagliga fraser som fungerar i det aktuella sammanhanget. Uttrycket *med viss anpassning* innebär att eleven kan klara sig i några olika sociala sammanhang genom att hantera mindre förutsägbara men enkla situationer på ett sätt som är lämpligt och funktionellt.

Skolverket

www.skolverket.se

ISBN: 978-91-38325-64-3